

Stichting Familiearchief De Clercq

Nieuwsbrief

Nr. 6, December 1994

Aan de Stichters en Donateurs,

Waarde familieleden,

Zoals U merkt heeft de nieuwsbrief een nieuwe vorm gekregen. Reden voor deze verandering is het simpele gegeven dat edities als deze makkelijker kunnen worden opgeborgen dan het oude, losbladige systeem. Wij hopen dan ook dat onze brieven op deze manier een plek zullen vinden naast het Familieboek, in Uw boekenkast.

Deze nieuwsbrief is bovendien omvangrijker dan vorige nummers. Dit is in de eerste plaats te danken aan een uitvoerig artikel over een familie-lid, dat door een 'buitenstaander', een niet-familieelid is geschreven. Het betreft een interessante, wetenschappelijke verhandeling over Daniël de Clercq, in de familie beter bekend als "de utopist". Hiernaast informeren ook andere artikelen weer over uiteenlopende personen, perioden en gebeurtenissen uit onze familiegeschiedenis, van de vijftiende eeuw tot het heden.

De inhoud is als volgt:

1. Aanvullingen op het Familieboek 1992.
2. Nieuwe adressen.
3. Daniël de Clercq (1854-1931), een natuuridealist in hart en nieren.

4. Réveil-studiedag 1994.
5. Uit het dagboek van Willem de Clercq (1795-1844):
twee familieweekends in 1822.
6. Een familiedag in 1994.
7. Mededeling.
8. Het onderzoek in Gent.
9. Archiefsprokkels.
10. Scribenten blijven welkom.

1. Aanvullingen op het Familieboek 1992

- * blz. 8: overleden: **Elisabeth Jacoba Verhagen**, † Gouda 27-10-1994; eerste echtgenote van Govert Willem Adriaan de Clercq [XVIa] en laatst weduwe van Dr. Willem Ruurd Martinus Noordhoff.
- * blz. 21: geboren: **Eline de Clercq**, * Leiderdorp 3-12-1994, dr. van Willem [XVIh] en Hanna Agelink van Renterghem.
- * blz. 22a: geboren: **Sara Lisa de Clercq**, * 's-Gravenhage 22-11-1994, dr. van Hugo Pieter [XVIgg] en Antoinette Maria Jacoba Niese

2. Nieuwe adressen

- XVIIa.2: Elisabeth (Sabeth) F.W. de Clercq, Avenue Huart Harmoir 94- IV R, 1030 Brussel.
- XVc.1: Emilie M.A. de Clercq, Provincieaan 5, flat 4, 2101 SP Heemstede.
- XVj.3: Lucas de Clercq, Goetlijfstraat 138, 2596 RM Den Haag.

3. Daniël de Clercq (1854-1931): een natuuridealist in hart en nieren

Voorwoord van de redactie

Deze zomer werd ik, door een toevallige omstandigheid, in contact gebracht met Edith Bijl, studente Economische en Sociale Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Zij was op dat moment bezig met een onderzoek naar de natuuridealistische beweging in Nederland en stuitte daarbij zo regelmatig op de naam Daniël de Clercq, dat zij had besloten in haar doctoraalscriptie een hoofdstuk aan hem te wijden. Daarvoor kon ik haar nog nuttige gegevens verstrekken en zo raakte ik enigszins bij haar onderzoek betrokken en in haar onderwerp geïnteresseerd. Zo ontstond ook het idee haar te vragen om over dit familielid een bijdrage voor onze nieuwsbrief te leveren. Wij zijn als redactie zeer blij dat zij hiertoe bereid was. [DCdC]

Het onderhavige artikel over het leven en werk van Daniël de Clercq [XIVb] is gebaseerd op de resultaten van een onderzoek naar de wortels van de hedendaagse reformbeweging, die is ontsproten uit het zogenaamde ‘natuuridealisme’, een burgerlijke beweging die eind negentiende eeuw in Nederland op kwam. Deze stroming was ontstaan uit onvrede met de verworvenheden van de beschaving en verwierp de decadente en gekunstelde levensstijl van de burgerij. De natuuridealistie verlangden naar een terugkeer naar de natuurlijke eenvoud, hetgeen in hun ogen zou leiden tot een hogere en ware beschaving. In het kielzog van de opleving van romantische idealen van ‘terug naar de natuur’ werden talloze verenigingen opgericht van theosofen, natuurgeneeskundigen, vegetariërs, Tolstojanen, anti-rokers, drankbestrijders, dierenbeschermers, sporters en kledinghervormers.

In dit onderzoek naar de verklaringen voor het ontstaan van het natuuridealisme is de nadruk gelegd op de beschrijving van de vijf belangrijkste subbewegingen van deze stroming, te weten de natuurgeneeskunde, het vegetarisme, de alcoholbestrijding, de sport en de kledingreformbeweging. Tijdens de bestudering van deze idealistische verenigingen dook telkens weer de naam van Daniël de Clercq op. Dit is niet verwonderlijk, aangezien hij zich zijn leven lang onvermoeibaar heeft ingezet voor de verspreiding van de ideeën over de Natuurlijke Leefwijze, één van de belangrijkste doelstellingen van het natuuridealisme. Hij wekt

de indruk van een duizendpoot, een idealist en bovenal een wereldverbeteraar, die op talloze uiteenlopende gebieden zijn stem liet horen. Een indruk, die door de inhoud van zijn persoonlijk archief, een bonte verzameling van artikelen uit kranten en tijdschriften en losse notities, nog versterkt wordt. Op grond van dit archief, gedeponneerd op het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis te Amsterdam, en enkele publikaties van en over Daniël de Clercq zal hieronder een beschrijving worden gegeven van het leven, het werk en de ideeën van deze pionier van de Nederlandse natuuridealistische stroming.

Daniël (Daan) de Clercq werd geboren op 21 augustus 1854 in Heerde (Gld.), op de 'Suzannahoeve', de eerste boerderij van zijn vader Stephanus (1826-1886). Als kind was hij een sterke, gezonde en vrolijke jongen en, volgens zijn jongste broer, Gideon Stephanus, een der beste turners: *'Als staaltje van z'n lichamelijke geoeffndheid en hulpvaardigheid werd mij verteld, dat hij bij een dreigend ongeval in den trein (voor er noodremmen bestonden) langs de treeplanken loopend, den machinist bijtijds kon waarschuwen.'*

In de eerste tien jaar van zijn leven verhuisde het gezin De Clercq achtereenvolgens naar Lisse en Hillegom, en het vestigde zich in 1864 voor langere tijd in Haarlem, omdat zijn vader was benoemd tot directeur van de Amsterdamsche Kanaalmaatschappij. Na voltooiing van de H.B.S. aldaar vertrok Daan voor een scheikundige studie naar Delft, waar hij ook promoveerde. Daarna studeerde hij nog enkele jaren chemie in Berlijn en Leiden, om zich uiteindelijk weer in Haarlem te

vestigen, waar hij technisch directeur werd van een stoomverffabriek. Deze hoge functie strookte echter niet met zijn opvattingen omtrent de positie van arbeiders, met als gevolg dat hij ontslag nam en zich volledig aan filantropisch werk ging wijden. Dit werd hem mogelijk gemaakt doordat hij enige tijd door een vermogend familielid werd gefinancierd.

Toen deze geldstroom stopte was hij genoodzaakt zijn oude beroep weer op te pakken en werd hij achtereenvolgens directeur van een verffabriek in Gösting (Oostenrijk) en in Nunspeet; beide functies vervulde hij 3 jaar. Opnieuw raakte hij zo zeer in gewetensnood, veroorzaakt door de slechte arbeidsomstandigheden, dat hij, na nog als adviseur van een verffabriek te Laren gefungeerd te hebben, besloot dit beroep definitief de rug toe te keren.

Daniël de Clercq kon zich vanaf dat moment volledig richten op de verspreiding van zijn idealen, een doelstelling die hij tot zijn dood met een groeiend fanatisme heeft nagestreefd. Op 15 december 1931 stierf hij op 77-jarige leeftijd; een noodlottige aanrijding maakte een einde aan zijn leven.

Daniël trachtte zijn talloze idealen zowel via politieke wegen als binnen het verenigingsleven te realiseren. Hierin werd hij, aldus zijn jongste broer, gedreven door een grote sociale betrokkenheid en een rotsvast vertrouwen in de goedheid van de medemens.

Zijn politieke carrière had een wat grillig en onrustig karakter, hetgeen mogelijk te wijten was aan het feit dat Daniël in geen enkele partij goed kon aarden: zijn sterk ontwikkelde idealisme en positivisme botste menigmaal met praktische en nuchter opgestelde partijprogramma's. Zijn sociale betrokkenheid met de zwakkeren in de maatschappij, zoals de arbeiders, vrouwen en kinderen, bracht hem aanvankelijk in socialistisch vaarwater; vooral de altruïstische kant van deze ideologie heeft hem enige tijd aangetrokken. Hij had echter meer moeite met de andere zijde, het prediken van de klassenstrijd. Dit aanvuren tot tweedracht tussen de maatschappelijke standen lag, zo meende hij zelf, niet in zijn karakter: zijn vredelievende natuur botste voortdurend met de harde politieke werkelijkheid, waarin het zich bedienen van *'minder edel-menselijke strijdmiddelen'* orde van de dag was. Maar dit gebrek aan strijdlust bracht hem er niet toe de politiek vaarwel te zeggen. Hij bleef proberen zijn ideeën via politieke wegen te verbreiden, desnoods buiten het stramien van één bepaald partijprogram. In de jaren negentig is zijn naam dan ook op verschillende verkiezingslijsten terug te vinden en stelde hij zich kandidaat voor verscheidene partijen. Zo was hij in 1891 Tweede Kamerkandidaat voor de Volkspartij te Leeuwarden, en tegelijkertijd gemeenteraadslid in Haarlem, waar hij een (niet nader omschreven) combinatie van minderheden vertegenwoordigde. In 1897 aanvaardde hij vervolgens in Gouda een kamerkandidatuur uit handen van een combinatie van

vrijzinnigen en stelde hij zich uiteindelijk in 1901 officieel kandidaat van de SDAP in Beverwijk.

Het grillige karakter van zijn politieke loopbaan kan een teken zijn dat Daniël niet trouw kon blijven aan één enkele partij. Of hij hierin uniek was is echter de vraag. Het is zeer goed mogelijk dat meerdere socialistisch gezinde personen in de jaren vóór de oprichting van de SDAP (1894) op zoek waren naar een partij, waarmee zij zich konden verenigen. Ook Daniëls wispelturigheid kan het gevolg zijn van dit politieke vacuüm. Zijn veranderlijke politieke gezindheid impliceert niet dat zijn ideeën willekeurig of principeloos waren. Zijn politiek handelen was gebaseerd op het vast omlinjnde humanitaire principe dat de mens zorg moest dragen voor de zwakkeren in de maatschappij. Zijn strijd voor betere arbeidsomstandigheden en toename van de rechten voor arbeiders stond bijgevolg in één lijn met zijn streven naar gelijkberechtiging van de beide seksen. In zijn 'Program voor 1891' voor de Friese Volkspartij noemde De Clercq veertien punten die volgens hem, indien zij uitgevoerd werden, zouden leiden tot een betere samenleving. Enkele van deze programmapunten waren: landnationalisatie, progressieve belasting, *'materieele en zedelijke verheffing der paupers'*, overname van private ondernemingen door staatsinstellingen, arbeidswetgeving, algemeen kiesrecht en drankbestrijding. Opvallend was zijn progressieve standpunt inzake het beleid ten aanzien van Indië. Hij was voorstander van zelfbestuur in dit landsdeel en verwierp *'het opdringen van de Europeesche beschaving aan den Javaan!'*. Het programma had een duidelijke socialistische inslag, en getuigde van het idealisme van De Clercq.

Zijn socialistische overtuiging bleek tevens uit zijn radicale afwijzing van het kapitalisme, dat volgens hem de belangrijkste oorzaak was voor de door hem geconstateerde *'lichamelike, geestelike en sociale ontarding en verval'*. Tegenover deze kapitalistische maatschappij, die anti-sociaal was en *'leidt tot haat, oorlog en konkurrensie'*, stelde De Clercq het *'Socialisme, dat leidt tot broederlijke, onderlinge hulp en bijstand, en vrede'*.

Deze ideeën kunnen getypeerd worden als radicaal socialistisch, omdat de gewenste veranderingen zouden leiden tot een totaal anders ingerichte samenleving, een in Daniëls ogen ideale samenleving, waarin iedereen, mens en dier, man en vrouw, arm en rijk, zwak en sterk, in vrede kon leven en dezelfde rechten had; waar het algemeen belang boven het individueel belang werd gesteld en bovenal de wetten der natuur gerespec-

teerd en nageleefd werden. De verwezenlijking van dit ideaal betekende een radicale verandering van de negentiende-eeuwse maatschappij, die in de ogen van De Clercq te decadent was geworden en te zeer van de natuur vervreemd was. In de eerste plaats moesten de *'thans heerschende maatschappelijke inrichtingen, die gegrondvest (waren) op gezag, bevoorrechting, concurrentie en egoïsme'* vervangen worden. Voortdurende van deze situatie, die het gevolg was van het volgens Daniël verderfelijke kapitalisme, zou leiden tot stagnatie: het algemeen belang werd door een groep bevoorrechte burgers genegeerd, waardoor een situatie werd gecreëerd waarin er *'te veel "kreupelen" zijn naar lichaam en geest, arme verknoeide menschenzielen'* die het slachtoffer waren van *'slechte woningen, slechte voeding, slecht en onvoldoende onderwijs, kinderarbeid, drank en prostitutie'*. Alleen een samenleving, waarin iedereen de gelegenheid kreeg zijn gaven en talenten tot ontwikkeling te brengen en waarin alle mensen beschikten over een gezond en krachtig lichaam en een goed ontwikkeld verstand, kon volgens hem vooruitgang en bloei bereiken. Het is duidelijk dat Daniël de Clercq een socialistische maatschappij voor ogen had, die volgens hem bereikt kon worden door de overwinning op het kapitalisme. Deze sociale samenleving moest echter niet door middel van klassenstrijd ontstaan, maar kon ook op vreedzame wijze verwezenlijkt worden: een *'bewuste terugkeer tot de natuurlijke levenswijze, is het middel om zowel individu als samenleving de verloren gezondheid te hergeven'*.

De Clercq meende dat met name het vegetarisme in dit proces een belangrijke rol kon spelen, omdat het de omzetting van de concurrentie-maatschappij in een sociale samenleving zou bevorderen. Bovendien zou een beter sociaal beleid en verbetering van de volksgezondheid, met name die van de arbeiders, van de gedegenereerde negentiende-eeuwse beschaving weer een sterke en krachtige samenleving maken. De Clercq trachtte dit proces aanvankelijk zowel via de politiek als binnen het verenigingsleven in gang te zetten, maar naarmate hij zich meer bewust werd van zijn gebrek aan politieke strijd lust, liet hij deze taak al snel over aan anderen die meer strijdvaardig waren. In het vervolg trachtte hij zijn idealen uitsluitend nog te verwezenlijken binnen het kader van allerlei verenigingen die streefden naar bevordering van de algemene gezondheid en die de Natuurlijke Leefwijze aanhingen.

Daniël's werkzaamheden op dit gebied zijn van groot belang geweest voor de Nederlandse natuuridealistische stroming. De indrukwekkende hoeveelheid initiatieven van zijn kant hadden alle tot doel zijn ideeën over

de Natuurlijke Leefwijze, die op hem persoonlijk zulke positieve gevolgen had, op een zo breed mogelijk publiek over te dragen.

Daniël was er namelijk zelf van overtuigd dat hij zijn buitengewone energie te danken had aan zijn leefwijze. Op 21-jarige leeftijd was hij vegetariër geworden, onthield hij zich van alcohol en tabak, at veel vruchten en groenten en probeerde hij zo veel mogelijk in de frisse lucht en de zon te zijn. Zelf noemde De Clercq het toeval dat hij vegetariër was geworden, omdat hij er voordien nog niet mee bekend was. Niet door brochures en lezingen, maar door *'de eischen van mijn lichaam'* was hij vegetariër geworden. Tijdens zijn drukke studentenleven voelde hij zich vaak niet lekker, vooral na het eten, waardoor hij tot de conclusie kwam dat zijn ongesteldheid aan zijn voedingswijze moest liggen: *'En toen dacht ik, dat 't wel van het vleesch zou kunnen komen. Ik besloot dus dat eens bij wijze van proef achterwege te laten. En wèrkelijk, 't hielp!'* De heilzame gevolgen, die hij van deze voedingswijze ondervond, stimuleerden hem de Natuurlijke Leefwijze te gaan propageren. De Clercq was van mening dat dit dieet niet alleen heilzaam was voor het lichaam, maar tevens bevorderlijk in ethische zin: de tegenzin dieren te doden voor voedsel ontsproot volgens hem uit de liefde voor dieren en eerbied voor alles wat leeft. Hij meende dat *'het ware karakter van de menschen blijkt uit hun houding tegenover zwakkeren: hetzij dier, kind of mensch'*. Deze humanitaire beginselen vormden de belangrijkste drijfveer voor zijn werkzaamheden in het verenigingsleven en, zoals hierboven bleek, in de politiek. Maar zo mat als zijn politieke redevoeringen waren, die immers moesten aanzetten tot de klassenstrijd, zo vurig waren zijn betogen over de Natuurlijke Leefwijze. Het radicalisme en de overtuigingskracht die Daniël zowel in woord en geschrift ten toon spreidde, moesten ongetwijfeld zelfs een onverbeterlijke carnivoor met afgrijzen naar een stuk vlees doen kijken. Volgens De Clercq was vlees eten in strijd met de menselijke natuur. Zo meende hij dat *'het menselijk instinct zich toch bescheiden terug trekt wanneer het uitgenodigd wordt een keuze te doen tussen rottend vlees (adelik wil), stinkende kaas, lever van doodzieke ganzen, etsend zoute vischjes, aftreksels van dierlijken enz. enz...'* Vooral na 1898 kwam hij, als voorzitter van de Nederlandsche Vegetariërs Bond en als redacteur van de Vegetarische Bode, in de positie zijn ideeën over een gezonde leefwijze op een breder publiek over te brengen. Zijn activiteiten zijn van groot belang geweest voor de verspreiding van het vegetarische gedachtegoed. Hij betoonde zich een fanatieke en onvermoeibare propagandist die het hele land doorreisde, gewapend met vegetarische voedingsmiddelen, vegetarische zeep, reformkleding,

informatiemateriaal, lectuur, grote platen van het menselijk lichaam en zelfs schedels.

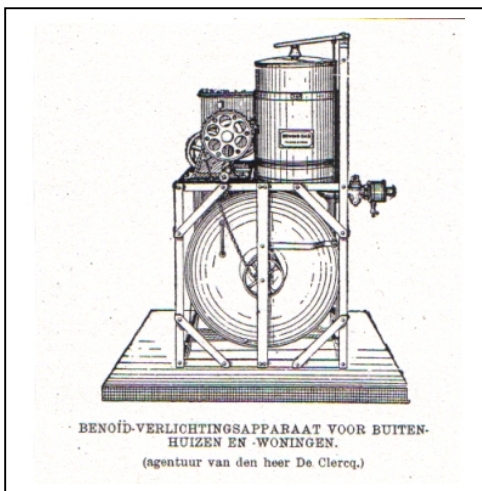
Afgezien van zijn werkzaamheden voor de NVB heeft Daniël de Clercq zich gestort op tal van andere activiteiten, die hij ontplooidde op eigen initiatief of binnen het kader van andere verenigingen. De inhoud van zijn persoonlijke archief en publikaties van zijn hand in de *Vegetarische Bode* geven een goed beeld van Daniël's uiteenlopende interesses en initiatieven. Zo is er uit zijn archief een indrukwekkende lijst te inventariseren van de verschillende verenigingen waarvan hij actief dan wel passief lid was. Enkele hiervan waren de Nederlandsche Bond tot Bestrijding der Vivisectie, de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren, de Anti Vaccine-Dwang Bond en de Nederlandsche Vereeniging tot Afschaffing van Alcoholische Dranken.

Tot zijn eigen initiatieven moet in de eerste plaats de introductie van de "Sterilisator" gerekend worden: in maart 1900 haalde De Clercq verschillende kranten, omdat hij een conserveringstoestel op de Nederlandse markt had gebracht, dat *'groenten en vruchten in glazen flesschen (bewaarde), alsof ze versch zijn'*. Het was een uitvinding van de Duitser J. Weck en was, zo luidde de aankondiging in *De Nederlander* (28 maart 1900), bij De Clercq *'te zien en verkrijgbaar'*. Deze Sterilisator moet een belangrijke uitvinding zijn geweest in een tijd waarin er nog geen conservenblikken en diepvriezers waren, die het hele jaar door de aanwezigheid van groenten en fruit garandeerden. Het succes van het toestel blijkt uit het feit dat het tot op de dag van vandaag nog gebruikt wordt, nu meer bekend onder de ingeburgerde naam 'Weck-fles'.

Met de introductie van de Sterilisator alleen was Daniël kennelijk niet tevreden, want enige tijd later, in 1911, verscheen er een "Maandblad voor Sterilisaatsie", waarin allerlei tips stonden voor gebruikers van De Clercq's Sterilisator. Het blaadje werd gepubliceerd door N.V. D. de Clercq's Bureau voor Technisch Nieuws, te Bloemendaal en diende ter aanbeveling van verschillende

huishoudelijke artikelen die -uiteraard- zeer gezond in gebruik waren. Het bureau stelde zich met name ten doel de hygiënische omstandigheden op het platteland en in de tuinsteden te bevorderen. De Clercq was een groot voorstander van deze tuinsteden, waarin *'de nadeelen der beschaving, die overal zoo drukkend gevoeld worden'*, vermeden konden worden. De tuinsteden stonden in het teken van ideeën van 'terug naar de natuur', echter niet in de betekenis van *'een vlucht uit de wereld en de beschaving'*, maar met als doel om tot *'eenvoud en zelfbedwang, (...) en daaruit voortkomende geestelijke vrijheid en zelfverbetering van den mensch'* te komen.

Een ander initiatief waarin De Clercq actief heeft geparticipeerd, is de oprichting van vakantie-koloniën. Deze werden opgezet met het doel zwakke kinderen in de gezonde buitenlucht, vrijgesteld van *'vervuilde lucht, slechtere huid-*

werking, inademen van 't nicotine-kooloxyde vergif' op krachten te laten komen. De kinderherstellingsorden stonden ook open voor arme kinderen, die een beroep konden doen op de kassen van de "Vegetarische Kinderkolonie" en het ondersteuningsfonds.

De bovenstaande levensbeschrijving geeft een beeld van een man die alles in het werk stelde om de wereld te verbeteren. Zijn idealisme kende nagenoeg geen grenzen: neem bijvoorbeeld zijn vooruitstrevende 'Program voor 1891', zijn progressieve standpunt ten aanzien van de vrouwenemancipatie en zijn strijd voor de achturige werkdag. Van al deze idealen zal Daniël de Clercq zelf tijdens zijn leven weinig in vervulling hebben zien gaan. Voor veel van deze zaken was de tijd eenvoudig nog niet rijp genoeg en het is zeer goed mogelijk dat zijn idealen door menig tijdgenoot als irreëel bestempeld werden. Want ondanks zijn enthousiasme kon hij zich slechts verheugen in een kleine aanhang van vegetariërs, natuurgeneeskundigen, drankbestrijders en kledinghervormers. Buiten die groep zullen zijn idealistische en verheven ideeën van

‘terug naar de natuur’ waarschijnlijk op veel onbegrip zijn gestuit, hetgeen van Daniël haast wel een gedesilluseerd man moest maken. Maar ondanks de vele teleurstellingen bleef hij zich zijn hele leven wijden aan het propageren van zijn idealen.

Waar kwam die gedrevenheid vandaan? Was het louter een karaktereigenschap of werd hij ergens door geïnspireerd? Het feit dat de familie De Clercq eeuwenlang actief was in de Doopsgezinde gemeente en Daniëls beroemde grootvader Willem de Clercq (1795-1844) zo’n grote rol heeft gespeeld in de Réveilbeweging (nadat hij was overgegaan naar de Waals Hervormde kerk), kan er op wijzen dat de religie een rol heeft gespeeld in de ideeën van Daniël. Uit geen van zijn activiteiten en idealen blijkt echter een kerkelijke betrokkenheid. Sterker nog, zijn religieuze gezindheid wordt in geen van de gehanteerde bronnen vermeld. Op dat gebied was hij kennelijk nauwelijks beïnvloed door zijn voorouders. Dat lag echter anders aangaande zijn betrokkenheid met de minder bedeeden. De familiegeschiedenis toont aan dat de De Clercquen zich generaties lang hebben ingezet voor de steun aan hulpbehoevenden. Het is zeer goed mogelijk dat Daniël werd geïnspireerd door dit voorbeeld, niet in de laatste plaats door zijn grootvader Willem, die deze taak overigens zag als ‘*een opdracht van God*’. Een andere persoon die mogelijk invloed heeft gehad op de ideeën van Daniël was zijn oom Gerrit de Clercq (1821-1857), een belangrijk voorman van de jonge liberale beweging, die, als secretaris-redacteur van het tijdschrift *De Gids*, de ‘socialistische’ ideeën van Saint Simon in Nederland introduceerde. Hoewel Daniël zijn oom nooit gekend heeft, kan deze wel een inspiratiebron voor hem zijn geweest.

Naar de oorzaken van Daniëls gedrevenheid kan echter louter geïst worden. Er is hier volstaan met het doen van enkele vooronderstellingen, die zeer moeilijk te toetsen zijn. Wel staat vast, dat De Clercq wegens deze gedrevenheid door veel van zijn tijdgenoten beschouwd werd als een wereldverbeteraar, die het contact met de werkelijkheid enigszins was verloren. Maar met het stigma van wereldvreemde idealist zou Daniël de Clercq beslist tekort gedaan worden, want zijn enthousiasme wekte ook bewondering, en hij werd gezien als een voortrekker, een zaaier van idealen die pas meerdere generaties later tot bloei zouden komen. Wellicht is Daniël in de categorie der profetische realisten beter op zijn plaats, aangezien veel van zijn ideeën in onze huidige maatschappij vanzelfsprekende zaken zijn geworden. Zo is bijvoorbeeld de politieke en sociale gelijkberechtiging gemeengoed geworden, maar ook op het gebied van

gezondheid en natuurlijk leven is vooruitgang geboekt: de talloze reformwinkels zijn hiervan het overtuigende bewijs.

[E. Bijl, november 1994].

[Nawoord: Als gezegd is het bovenstaande artikel van Edith Bijl gebaseerd op haar doctoraalscriptie. Het verscheen in juni van dit jaar onder de titel *Les Hommes de bonne Volonté. Het natuuridealisme in Nederland in de negentiende eeuw*. Voor diegenen die door dit artikel belangstelling hebben gekregen voor het negentiende-eeuwse natuuridealisme, bestaat de mogelijkheid een exemplaar van deze scriptie te bestellen bij de redactie van de Nieuwsbrief. De prijs is f30,=.]

Epiloog van iemand die, zij het zeer jong, Daniël de Clercq gekend heeft.

(Oud)oom Daan was een kleurrijk figuur. Wij kinderen vonden het prachtig als hij, in het keurige Aerdenhout, op zijn sandalen bij ons thuis kwam. Overigens werd er bij ons thuis niet gerookt en sterke drank was uit den boze. Toen hij door een auto werd overreden waren wij geschokt. Wij dachten dat oom Daan, die zo gezond leefde, het eeuwige leven zou hebben.

Toen ik volwassen was, kreeg ik andere verhalen over oom Daan te horen. Zijn financiële huishouding was een rommeltje, waardoor hij zijn vrouw en zijn jongste zoon tot wanhoop bracht. Meermalen kwamen zij bij de familieleden langs om geld lenen, teneinde een faillissement van oom Daan te voorkomen. Maar ja, dat komt in de beste families voor, dus ook bij de familie de Clercq.

Tot slot een positief verhaal over oom Daan. Het zal een vijftien jaar geleden zijn dat ik vier broers van mijn leeftijd gezamenlijk sprak. Zij vroegen mij of de mijnheer Daniël de Clercq "*op sandalen*" familie van mij was, hetgeen ik beaamde. Toen kwamen de verhalen los. Het bleek dat hun vader in de jaren twintig heel jong overleden was, een weduwe met vier kleine jongens in benarde financiële omstandigheden achterlatende. Mijnheer de Clercq was toen de steun en toeverlaat voor de weduwe en de vier geweest. De jongens zijn allen later heel goed terecht gekomen.

4. Réveil-studiedag 1994

Op 4 november j.l. vond de tweejaarlijkse studiedag plaats van de stichting Réveil-Archief. Deze stichting is in 1930 opgericht en beheert een cultuurhistorisch uiterst waardevolle verzameling archivalia, die betrekking heeft op het Réveil. Zoals bekend, was Willem de Clercq (1795-1844) [XIIa] één van de leidende figuren in deze christelijke opwekkings-beweging, naast mannen als Isaac da Costa, Willem Bilderdijk en Allard Pierson. Omdat bijna 200 jaar geleden De Clercq geboren werd en hij 150 jaar geleden overleed, was de studiedag ditmaal geheel aan hem gewijd. Het was daarom ook, anders dan normaal, georganiseerd in de mooie vergaderzaal van het ABN-AMRO-gebouw, aan de Vijzelstraat in Amsterdam. Hier zetelde vroeger namelijk de Nederlandse Handel-Maatschappij (NHM). De Clercq was tenslotte niet alleen als Réveilman en als letterkundige van invloed in het negentiende eeuwse Nederland, maar hij speelde ook, als directeur-secretaris van die NHM, een rol van betekenis in het economische leven van die tijd.

In de zaal waren vitrines tentoongesteld, met interessante documenten van en over Willem de Clercq. Het wetenschappelijke deel van de studiedag werd verder verzorgd door vier sprekers, die gingen op verschillende aspecten van ons familielid.

Eerste spreker was zijn achter-achterkleinzoon - en vice-voorzitter van het Réveil-archief - Willem Adriaan de Clercq. Hij leest al vele jaren in het immens omvangrijke dagboek van zijn voorvader (36.000 blz.) en kent als geen ander diens leven en werk. In zijn verhaal *Een andere Willem de Clercq*, dat zeer tot de verbeelding sprak, wierp hij licht op een aantal aspecten van De Clercq's leven, die in de reeds bestaande literatuur geen, of niet genoeg aandacht hebben gekregen. Zo werd ingegaan op de grote financiële problemen in het familiebedrijf S. & P. de Clercq, commissionairs in granen, die duidelijk werden na het overlijden van Willem's vader in 1817. Er werden antwoorden gegeven op de vraag waarom De Clercq niet president werd van de NHM, terwijl veel tijdgenoten dit wel hadden verwacht. En tenslotte kreeg het publiek ook inzicht in een meer intiem aspect van De Clercq's (be)leven: zijn liefde voor Suze Gildemeester, vóór hij zich in 1815 verliefde in zijn uiteindelijk vrouw Caroline Boissevain.

Vervolgens werd één van de zeer weinige improvisaties die van Willem de Clercq bewaard zijn gebleven voorgedragen, door mw. drs. M.T. Stapert-Eggen, conservator handschriften van de bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam en bestuurslid van het Réveil-archief. Het betrof de *Improvisatie bij de nederlegging van Bilderdijs stofflijk overschot in graf op den 23sten December 1831 in de groote Kerk te Haarlem*. Het was, uit het blote hoofd, direct na thuiskomst, opgetekend door Mr. H.J. Koenen. Hoewel deze Koenen iemand was die niet snel in vervoering raakte, zei hij later tegen Guillaume Groen van Prinsterer, dat hij *'nooit ... zoo vervoerd'* was geweest, als door deze improvisatie van De Clercq.

Derde spreekster was mw. prof. dr. M.H. Schenkeveld, die al in 1962 was gepromoveerd op *Willem de Clercq en de literatuur*. In haar verhaal ging zij verder in op De Clercq als lezer. Uitgangspunt daarbij was een lijst, die hij zelf in 1841 had opgesteld, van boeken die van invloed op hem zijn geweest. Deze lijst geeft een mooi inzicht, niet alleen in de verandering van smaak, maar vooral ook in de intellectuele en spirituele ontwikkeling die De Clercq heeft doorgemaakt.

Mw. Schenkeveld had in 1993 bedankt voor haar bestuurslidmaatschap van het Réveil-archief. Als dank voor alle bewezen diensten kreeg zij na haar toespraak van mw. Stapert-Eggen een eerste exemplaar aangeboden van de publikatie *Dagboek 1815*, een uitgave van één jaar uit het dagboek van Willem de Clercq, mogelijk gemaakt door moderne technieken én grote menselijke inzet.

Na de pauze was het woord aan prof. dr. P.N. Holtrop, die uitvoerig inging op de rol van het chiliesme in het gedachtengoed van de Réveilbeweging en, meer specifiek, de denkbeelden van Willem de Clercq, dienaangaande.

Zo was het wetenschappelijke deel van de studiedag ten einde, waarna afscheid werd genomen van de aftredende voorzitter en vice-voorzitter, dr. J. van den Berg en Willem Adriaan de Clercq. Onze familie blijft echter in het bestuur vertegenwoordigd; als penning-meester trad toe de zoon van Willem Adriaan, drs. Steven de Clercq [XVIIg].

Tenslotte kreeg de dag nog een officieel en feestelijk einde. De aftredende voorzitter en vice-voorzitter waren, tot beider verrassing, benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau en kregen de onderscheiding opgespeld. Na een woord van dank van de onderscheiden heren werden zij door de aanwezigen gefeliciteerd en trok iedereen naar de naastgelegen ruimte voor een borrel en een gesprek.

Een tot levensgrote proporties uitvergroot gravureportret van Willem de Clercq bleef achter; deze had de hele dag met een tevreden glimlach gekeken naar het -evenzeer tevreden- publiek.

[DCdC, november 1994]

5. Uit het dagboek van Willem de Clercq (1795-1844): Twee familieweekends in 1822

Willem de Clercq gaat in 1822, hij is dan nog commissionair in granen te Amsterdam, tweemaal met zijn vrouw op bezoek bij de weduwe Isabella de Clercq-Stinstra [XIa], een aangetrouwde nicht van zijn vader, en wel op de buitenplaats 'Vredelust' aan het Gein tussen Weesp en Abcoude. 'Vredelust' was in 1707 gekocht door Pieter de Clercq [VIIIa] en het bleef in de familie tot 1891 toen Pieter de Clercq Pzn [XIII n] eigenaar was. Uit het hierna volgende, uit het frans vertaalde, citaat blijkt dat deze beide staken van de familie De Clercq elkaar niet "overliepen".

"3-4 augustus 1822. Mijn cousine was zo beleefd geweest ons uit te nodigen, welke uitnodiging wij wel moesten aannemen, hoewel ik verwachtte dat dit weekeinde niet tot de meest aangename zou behoren. Haar rijtuig kwam ons 's zaterdags ophalen (Willem had geen eigen rijtuig). Het buiten lijkt sprekend op 'Rupelmonde' (de buitenplaats van Willem's grootvader Stephanus de Clercq bij Nieuwersluis aan de Vecht, dat in 1818, een half jaar voor diens dood werd verkocht). De ontvangst was aangenaam, het diner uitmuntend. De zondag heb ik er prettig doorgebracht. Wij speelden biljart.

Overigens werd ik heen weer geslingerd tussen twee mannen die werkelijk beiden origineel zijn. Gijsbert de Clercq ([XIe] weduwnaar van zijn zeer verre achternicht Maria de Clercq, dochter van Pieter en Isabella de Clercq-Stinstra [XIa]) is ongetwijfeld uiterst respectabel, maar hij heeft iets dat mij niet bevalt, vooral als hij zich stort op filosofische ideeën.

J. Brand (Jean Brand tot Cabauw, heer van Willige Langerak, Cabauw en Zevender, weduwnaar van Anna de Clercq, dochter van het echtpaar De Clercq-Stinstra) weet wel iets van literatuur en heeft in het algemeen een goed inzicht in algemene aangelegenheden. Men kan uitstekend met hem praten over politieke zaken. Zijn publicatie 'De Vorsten' ? schijnt een nuttige invloed gehad te hebben. In zijn privé-gedrag lijkt hij nogal wispelturig en verwaand.

Deze twee personen zijn niet gemaakt om elkaar wederzijds te waarden. Beiden verhaalden mij de 'chronique scandaleuse' van de ander en ik wil hen niet nadoen door die verhalen te herhalen. De vruchten van 'Vredelust' waren heerlijk, de genoegens eentonig. Wanneer het regent, dat deed zich 's nachts voor, zijn de wegen bij het Gein onbegaanbaar. Dit was de plaats waar mijn vader (Gerrit de Clercq, 1771-1817) zich zo kostelijk vermaakt had. De portretten van onze familie hangen er nog steeds. Mijn cousine was uiterst beminnelijk jegens ons."

Het weekend op 'Vredelust' is Willem en Caroline de Clercq-Boissevain kennelijk goed bevallen, want een week later gaan zij er weer heen. Ditmaal schrijft hij in het Nederlands.

"10-11 augustus. Deze beide dagen werden te 'Vredelust' zeer genoegelijk doorgebracht. Met Gijsbert de Clercq kon ik het inderdaad wèl stellen. Zijn hoofd is weliswaar enigszins verward, maar hij gaat uit van het goede grondbeginsel dat men ter ere van God en tot nut van de mensen moet leven."

[WAdC, november 1994]

6. Een Familiedag in 1994

Aangezien reeds meermalen geconstateerd was dat de naaste familieleden elkaar bepaald niet "overliepen", ja, dat zelfs enkele neven

en nichten elkaar amper kenden, om over de achterneven en -nichten maar te zwijgen, werden alle nazaten met “aanhang” van Steven de Clercq (XVc, 1892-1970) en Ankie van Lennep (894-1976) door hun zoon en schoondochter Willem de Clercq en Thea van Lennep uitgenodigd voor een familiedag op ‘Molenduin’ in Santpoort op 11 september. Het ging hierbij om 62 personen, waarvan er 56 acte de présence gaven, welk aantal vermeerderd dient te worden met twee, die in statu nascéendi waren.

Een warme drie-gangen maaltijd werd opgediend op lange tafels in een grote tent in de tuin. Naar analogie van *Nieuwjaarsdag 1824* (zie pag. 4/5 Nieuwsbrief augustus 1994) werden de spijzen en dranken meegebracht door de gasten. Dit vereiste een ingewikkelde organisatie die toevertrouwd was aan de voortreffelijke zorgen van Cordula Waldeck - Quarles van Ufford, wier moeder een meisje De Clercq is.

Vanzelfsprekend werden er groepsfoto’s gemaakt. Eerst van alle aanwezigen samen, daarna van de staken van de vier kinderen van Steven en Ankie. De leden van de vier staken waren herkenbaar aan strikjes in vier verschillende kleuren, terwijl een stamboom met kleuren het geheel verduidelijkte. Het werd een geslaagde dag. De kinderen ravotten in de tuin, terwijl hun ouders en grootouders ernstige en minder ernstige gesprekken voerden.

[WAdC, november 1994]

7. Mededeling

In de Nieuwsbrief van augustus 1994 werd op pagina 5 de publikatie aangekondigd van *Willem de Clercq, graan en reizen in 1814*, door uitgeverij De Bataafsche Leeuw. De titel is inmiddels gewijzigd in *Graan en Reizen, Willem de Clercq in 1814*.

[WAdC, november 1994]

8. Onderzoek in Gent

Genealogisch onderzoek kent per definitie een onvoorspelbaar verloop; soms vindt men veel in een korte tijd, soms moet men langdurig zoeken en blijven zoeken eer men een nieuwe ontdekking doet. In de periode

sinds het verschijnen van de vorige nieuwsbrief is dan ook minder vooruitgang geboekt dan voordien. Een aantal omstandigheden spelen het onderzoek naar de Gentse voorzaten parten:

- De archieven van Gent zijn bijzonder rijk, maar door de omvang is ook heel veel materiaal nog niet geïndexeerd. Tenzij men verwijzingen heeft, moeten dus dikke registers met dicht beschreven, moeilijk leesbare folio's worden doorgewerkt, op zoek naar een bepaalde naam.
- Onze familienaam is en was in Vlaanderen veel voorkomend, zodat het nog niet zeker is of het bij de vele gevonden De Clercqen nu gaat om leden van één grote, wijdvertakte familie, of dat er juist sprake is van twee of zelfs meerdere families van die naam. Het feit dat onze voorouders hun zonen bij voorkeur nog eens gangbare namen als Jan, Pieter, Gillis en Jacob meegaven, maakt de zaken ook al niet overzichtelijker.
- In geen van de akten die tot nu toe met betrekking tot onze stamvader Jacob de Clercq (ca. 1430/40 - 1503/13) zijn gevonden, wordt iets gemeld over hem als 'zoon van'. En als men niet weet hoe Jacob's vader heet, kan men ook niet gericht naar hem zoeken.
- Voor de heer Demuynck is het speuren in de archieven (voor ons en voor andere families) een bezigheid naast een drukke baan en ikzelf heb vanzelfsprekend ook slechts zelden de gelegenheid af te reizen naar het Gentse.

Het bovenstaande betekent echter niet dat er niets is gevonden. Integendeel, men stuit bij het bestuderen van de Gentse bronnen en de literatuur tenslotte regelmatig op onze familienaam. Zo werd het archief(je) van het blauw- en roodverversgilde geraadpleegd, omdat een aantal van onze voorzaten in die nering actief blijken te zijn geweest. Het archiefje beslaat slechts twee bundels, maar in één daarvan werden verschillende stukken gevonden, die betrekking hebben op een ingewikkelde kwestie, die gespeeld heeft rond 1559. Aanleiding voor de kwestie waren klachten over de activiteiten van Jacob de Clercq, zoon van Gillis de Clercq [III in het Familieboek] († 1530). Deze Jacob, roodverver "*an de freremineurenbrugge*" in Gent, zou voor het verven van textiel bepaalde "*valsche stoffe*" hebben gebruikt, en dit leidde tot een juridische kwestie. Het verweer was dat de dan geldende ordonnantie van het verversgilde het gebruik van deze stoffen niet expliciet verbood. We weten niet of Jacob is veroordeeld, maar zeker is

wel dat, als gevolg van deze kwestie, een nieuwe 'keur' (ordonnantie) werd uitgevaardigd, waarin het verbod op het gebruik van allerlei stoffen wél is opgenomen. Maar om de hele kwestie goed te begrijpen moet nog meer duidelijk worden over de verftechnieken van die tijd. Overigens trad bij de hele kwestie nog een Pieter de Clercq op als "*ouderling*" van de nering van de roodververs. Was dit Jacob's eigen broer Pieter? Het is goed mogelijk, maar ook dat kunnen we nu nog niet zeggen.

Verder werden ondermeer de stadsrekeningen van 1477 bekeken, omdat in dat jaar onze stamvader Jacob was gekozen tot schepen van gedeele, een functie in het stadsbestuur. In die rekeningen vonden we niet alleen de betalingen van lakens voor "*habitaten*", ofwel de ambtskleding voor Jacob en de andere schepenen, maar er werden ook de kosten genoemd van een grote maaltijd, die een nog onbekende Gillis de Clercq in maart van dat jaar liet aanrichten voor de baljuws, de schepenen en andere personen, om te vieren dat hij was gekozen tot deken van het weversgilde. In deze aanzienlijke functie ging hij dat jaar bovendien, met enkele andere gedeputeerden van de stad, naar Brussel en Brugge, om er, voor overleg, voor de "*gheduchte heere en prince*" te verschijnen.

Een (waarschijnlijk) andere Gillis de Clercq wordt in de stadsrekeningen genoemd, omdat hij, als "*sergeant van der keure*", in hetzelfde jaar 1477 een aantal malen een vergoeding kreeg voor het te voet, dan wel te paard brengen van brieven, plakkatens of geldsommen, bij ondermeer de baljuw van Boulare, de abdissen van Nieuwenbossche en de kapitein van Rijssel. Deze Gillis zou overigens identiek kunnen zijn aan onze voorvader Gillis [III], die later met Barbara de Knibbere trouwde. Maar ook hierover is nog niets met zekerheid te zeggen.

Samenvattend moeten we stellen dat het door de omstandigheden een moeizame klus is om vroegere stamvaders in de archieven terug te vinden. En het is al gezegd: genealogisch onderzoek vraagt hoe dan ook een hoop geduld. Maar door alle interessante ontdekkingen die gaandeweg worden gedaan, wordt toch steeds meer duidelijk over onze boeiende Gentse voorgeschiedenis. Dus dat is bemoedigend om stapje voor stapje verder te zoeken.

[DCdC, november 1994]

9. Archiefsprokkels

Ook bij het speuren in de Hollandse archieven stuit ik soms op documenten, die een aardige blik werpen op het leven en werk van onze voorzaten. Vooral notarisprotocollen blijken een rijke bron van gegevens over lang vervlogen tijden. Om de lezers deze vondsten niet te onthouden, is met ingang van deze nieuwsbrief de rubriek ‘archiefsprokkels’ begonnen.

Het hieronder beschreven incident heeft betrekking op de Haarlemse askoopman Lucas de Clercq [VIb] (ca. 1603-1652), bekend door zijn portret door Frans Hals. Jaar van handeling is 1642; Lucas was toen reeds voor de tweede maal getrouwd, met de Rotterdamse Adriaentgen Keyser, en woonde met zijn gezin aan het Spaarne, op de zuidzijde van de hoek met de Berkenrodesteeg.

Op 24 april van dat jaar verscheen ene Jan Lubberts Bus, ook een doopsgezind koopman, voor notaris Jacob Schoudt. Op verzoek van Lucas de Clercq legde Bus er de verklaring af dat een week eerder, op een Woensdag, een man met zijn knecht aan zijn huis was geweest. Deze man had hem verteld dat hij naar Haarlem was gekomen om een huurhuis te vinden voor een zekere vrouw, die, naar hij zei, voor de opstanden was gevlucht uit Vlaanderen en “*een madame van groote adel en aensien*” was; deze dame was bovendien zwanger. En de man had aan Bus gevraagd of hij niet een geschikt huis wist. Na een aantal voorstellen te hebben besproken, legde Bus hem de mogelijkheid voor van de hofstede van Lucas de Clercq, aan het einde van de Kleverlaan, in het huidige Bloemendaal. Hier had Lucas met zijn zwager Lucas van Beeck (1602-1657) blekerijen liggen en zij hadden er samen ook de bescheiden buitenplaats ‘Clercq-en-beeck’ aangelegd, met een boomgaard en tuinen. Of het bij de besproken hofstede nu ging om het eenvoudig ingerichte herenhuis dat de zwagers zelf gebruikten om de zomers door te brengen, valt enigszins te betwijfelen. Mogelijk stond er op de gronden nog een ander huis. De man toonde zich in ieder geval geïnteresseerd in de hofstede en vroeg Bus of hij iemand met hem kon meezenden om het te bezichtigen. Daarop stelde Bus voor om zelf mee te gaan en aldus geschiedde. Aan de Kleverlaan vonden zij inderdaad Lucas de Clercq, waarschijnlijk toezicht houdend op het bleken van het linnen op de bleekvelden. Lucas was blijkbaar tot verhuur bereid en vroeg zijn dienaar om de man rond te leiden en de hele gelegenheid te tonen. Deze vond de plaats wel “*niet onbequaem*”, maar meende toch

dat het huis zelf wat klein was en dan met name de kelder, omdat de dame voor wie hij het zou huren, daar een half last bier (= zes tonnen van ca. 150 liter) zou moeten kunnen opslaan. Niettemin verliep het gesprek over de huur zodanig dat een prijs werd besproken en “*loff ende bodt*” gedaan werd. Omdat het huis echter nadrukkelijk niet voor de man zelf zou zijn om er te wonen, maar voor de zwangere dame, kon er geen definitieve overeenkomst worden gesloten; daarvoor zou zij het tenslotte eerst zelf moeten zien. Daarom werd nog dezelfde dag, bij Lucas thuis aan het Spaarne, afgesproken dat de huur 400 carolusguldens voor één jaar zou bedragen, met een optie voor een tweede jaar, waarna Lucas hiervan een voorlopige memorie heeft opgesteld. Wanneer de dame zelf de gelegenheid zou hebben gehad het huis te bezichtigen en goed te keuren, dan zou er een formele huurovereenkomst worden opgemaakt en ondertekend.

Zover is het echter niet gekomen; er kwam een onverwachte aap uit de mouw. Wat de man namelijk niet had verteld, was dat de edele dame zijn eigen echtgenote was, en dat zij zwanger was van zijn eigen kind! Lucas was blijkbaar zo onaangenaam verrast door dit bericht en de houding van de man, dat de onderhandelingen hierop zijn afgeketst. En misschien hingen de twee zwagers Lucas & Lucas bij nader inzien toch te zeer aan een ongestoord genot van hun ‘Clercq-en-beeck’. Tenslotte liet De Clercq zich ruim drie jaar later met zijn gezin portretteren,

Lucas de Clercq en zijn gezin, volgens overlevering op de buitenplaats Clercq-en-Beeck. Olieverf op doek, toegeschreven aan P. de Grebber, ca 1645, 122 x 220 cm. Coll. Amsterdams Historisch Museum.

geplaatst in het landschap van de buitenplaats: voor een bosschage, met daarachter de duinen. Zijn zoon Pieter houdt op het schilderij een konijn tegen zijn borst gedrukt, de jongste dochter Passchina heeft een bloemenkrans in haar handen, voor de groep liggen jachtattributen en twee geschoten hazen en Jan Snaets, Adriaentgen's zoon uit een eerder huwelijk, heeft zelfs een dode haas aan een stok over de schouder hangen; het zijn allemaal verwijzingen naar het idyllische buitenleven. Haarlem was in deze jaren, door de grote stroom van vluchtelingen uit het Zuiden, uit zijn voegen gegroeid en voor een stedeling zal dus ook al in de zeventiende eeuw een eigen arcadisch plekje daarbuiten een kostbaar goed zijn geweest.

[DCdC, november 1994]

10. Scribenten blijven welkom

Hier eindigt deze nieuwsbrief. Tot slot benadrukken wij, als in de vorige nummers, dat de kolommen van de nieuwsbrief open staan voor iedereen met informatie. Bijdragen zijn altijd welkom. Schrijf hiervoor naar de voorzitter: W.A. de Clercq, Vinkenbaan 17 2082 EN Santpoort-Zuid.

Met hartelijke groet,

Het Bestuur.

[Redactie: AS / DC dC]

[Oplage: 50]

Correspondentieadres: Vinkenbaan 17 2082 EN Santpoort-Zuid

Postbank rek.nr. 33.26.180 t.n.v. Familie Archief De Clercq te Voorburg